

La tronada de Banyoles

Guerau Palmada

Enguany en motiu de la festa major de Sant Martíà de 2017 s'ha incentivat des de l'Ajuntament de Banyoles un programa de recuperació de les festes tradicionals banyolines, i que esperem que en els propers anys doni més fruits, amb l'aparició de les antigues figures del bestiar, avui perdudes. Així les recerques històriques han permès documentar a Banyoles, amb gran sorpresa, una de les tronades més antigues de Catalunya. Fou l'any 1623 quan en motiu de l'arribada del nou abat del monestir de Sant Esteve es féu una tronada amb morters o mascles que esclataren al bell mig de la plaça Major. La seva antiguitat feia del tot necessari la seva recreació històrica més de 300 anys després.

Així en el actes de la festa major s'ha recuperat aquesta antiga tronada a la plaça Major de Banyoles com a inici del correfoc, el dissabte 20 d'octubre a les 20.00 h. L'espectacular espectacle pirotècnic i sonor ha estat a càrrec de Cre-València del mestre pirotècnic Joan García Estellés i l'associació Gàrgoles de Foc amb un conjunt de 115 masclets i 24 mascles. L'assessorament històric ha estat a càrrec de l'historiador Guerau Palmada. La tronada va tenir una durada de 4 minuts i 56 segons.

Les tronades a Catalunya

L'element central de la tronada, un vistós espectacle pirotècnic i sonor, són els mascles o morters, unes peces metàl·liques gruixudes fetes de ferro i de forma aproximadament cilíndrica, amb la seva base lleugerament més ampla i obertes en la part superior. Omplerts de pólvora, a la seva base un petit forat horitzontal permet posar-hi la metxa. Els primers mascles documentats i usats en les festes religioses i tradicionals de Catalunya es remuntarien a finals del segle XVI i inicis del XVII.

A la ciutat de Solsona, des de l'any 1331 es tenen referències documentals de la festa del Corpus que la converteix en una de les festes religioses més antigues de Catalunya i d'Europa. Entre els actes festius, el dijous de Corpus els trabucaires encenen la primera tronada feta per un llarg regueró de pólvora, on s'alternen potents trons de metxa, fins que arriba al final del recorregut a la plaça Major. En aquesta plaça porxada es fa esclatar la pólvora continguda en sis morters de ferro, també coneguts com mascles. La primera anotació sobre l'ús dels mascles és de l'any 1693 en el llibre de comptes de la Mare de Déu del Claustre, i les notícies desapareixen l'any 1703. Tradicionalment la tronada de Solsona l'encén el cap de colla dels trabucaires i alguna autoritat local.

La tronada també és una antiga tradició popular de la festa major de Sant Pere a Reus. A la plaça del Mercadal de forma quadrada es col·loquen una trentena de mascles o morters a una distància d'uns tres metres. La primera tronada documentada es remunta l'any 1677 durant la festa de Santa Susana, patrona del priorat de Sant Pere de Reus, aquesta acompanyada amb cobla de tres quartans, quatre cors, pa beneït i diversos actes festius amb la inclusió de coets. Des de llavors i fins a l'actualitat, els gremis, el municipi i alguns particulars han organitzat tronades per les festes pròpies del gremi, de la ciutat o en commemoracions i dates assenyalades. A la comarca del Baix Camp també hi ha tronades a les poblacions de les Borges del Camp i Riudecanyes, però de vegades sense l'ús de morters. També el País Valencià perdura aquesta tradició amb la formació de morters de diverses mesures amb engruellats.

Els mascles de Banyoles

Fins fa poc es pensava que la primera tronada de Banyoles havia tingut lloc l'any 2014 en el marc de la IV Fira del Món Foc, trasllada des de la ciutat de Reus. Tanmateix, les fonts documentals demostren que la primera tronada amb mascles a Banyoles ja va

tenir lloc l'any 1623, essent sens dubte una de les tronades més antigues de Catalunya. La importància de l'aparició d'una tronada tant antiga a la ciutat de Banyoles feia del tot necessari la seva recuperació en el marc del correfoc de la festa major de Sant Martíria de 2017 organitzada per les Gàrgoles de Foc.

Històricament la primera tronada de Banyoles fou l'any 1623 durant la solemne entrada del nou abat del monestir, fra Antoni de Mantilla, quan participaren en la comitiva una cobla de músics, una soldadesca de 60 homes armats amb arcabussos i es comprà pólvora pels tres o quatre morters, dits mascles, llançats a la plaça Major de Banyoles: "... ques gaste la polvora sera menester per las tres o quatre mascles ques acostumen a posar en la plasa major de la present vila". La pólvora solia ser comprada al molí polvorer Cabanellas situat al Terme de la vila. També durant l'entrada del nou abat fra Dimes de Malla l'any 1689 es formà una nova companyia de 60 soldats dirigida pel capità Rafel Bonavia i es repartí mig quintar de pólvora per tres salves de morters o mascles. A més, els regidors banyolins van fer venir alguns soldats alemanys de Girona, probablement de la Caserna dels Alemanys, per tocar dos pifres (una flauta travessera de vuit forats) i dos tambors pagats amb 6 lliures.

L'any 1689 també són ben detallats els actes de la festa de l'Ascensió amb la tradicional plantada de l'arbre de Maig que es feia al centre de la plaça Major. En aquesta festa religiosa van cantar diversos cantors, tocaren músics amb el tambor, va ballar el bestiar banyolí (el drac, el bou i la mulassa) i els cavallets, i finalment es van encendre novament els mascles pel dia de l'Ascensió: "a Narcis Cabanellas polvorer per 1 lliura 6 sous polvora per tirar los masclas lo dia de la asensio". I encara durant la festa de 1710 durant la Guerra de Successió es tiraren els mascles a la plaça Major a favor la causa

austriacista i en contra de la monarquia absolutista dels borbons. A més, es va fer ballar el drac, es representà una comèdia a la plaça i es van encendre les teieres de ferro amb llenya. A la festa fou convidat el governador de Girona, qui sufragà les despeses de mig quintar de pólvora per omplir els mascles o morters destinats a les salves.

En definitiva, totes les dades documentals demostren que els morters o mascles ja van ser usats a Banyoles com a mínim des de l'any 1623 i eren propietat de l'ajuntament de l'època. Per aquesta data primerenca es pot dir sense embuts que són un dels mascles i una de les tronades més antigues documentades a Catalunya i dels pocs casos coneguts a les comarques de Girona. D'aquí certament la necessitat de recuperar aquesta tradició festiva que esperem que es pugui mantenir ben viva en els propers anys.

Guerau Palmada

Octubre de 2017